

ЛИБЕРАЛНА ПОЛИТИКА ЗА ПОЛИТИЧКИОТ СИСТЕМ Функционални институции за функционално владеење на правото

СОСТОЈБА:

Премисите на ЛП за уставното и политичкото уредување на РМ се одразени во постојното уставно уредување, вклучително уставните амандмани донесени по Рамковниот Договор од 2001:

- републиканското уредување и моделот на парламентарна демократија е одраз на нашето државно-политичко историско искуство и наследство;
- номинално го одржува концептот на поделба на власта (на законодавна, извршна и судска) и нивна проверка и урамнотеженост;
- граѓанскиот концепт ги уважува индивидуалните и колективните слободи и права на граѓанинот и е адекватен на општественото и националното наследство, пракса и колективна свест, особено имајќи ги предвид колективните особености во македонското мултиетничко, мултиконфесионално и мултикултурно општество;
- колективните права на немнозинските заедници овозможуваат реални услови за уживање и унапредување на правата на Албанците, Турците, Србите, Власите, Ромите, Бошњациите.

ЛП го признава фактот дека уставните и законските одредби што спречуваат мајоризација на македонската над немнозинските заедници овозможија реално практикување на стекнатите права на немнозинските заедници во Македонија, а особено на албанската, утврдени уште во 1974.

Оттука, ЛП смета дека одржувањето и разбирањето на духот на Рамковниот Договор од 2001 е основа за постигнувањето широк консензус за одржување и надградба на македонскиот политички систем што:

- Ја почитува номиналната унитарност на РМ како потреба на македонскиот народ кој по вековен процес и борба за државност ја оствари својата посебност и конститутивност во државата Македонија;
- Ги почитува етничките и верските различности согласно вековната коегзистенција на различните култури, посебности и вредности на сите етникуми во земјата;
- Ги отстранува причините за конфликтност заснована на гореспоменатите посебности и разлики;
- Создава услови за урамнотежен личен и колективен економски развој заснован на реални премиси и уставно-загарантирано слободно, пазарно стопанство;
- Пропишува самостојност на локалната самоуправа со што овозможува практикување на власта и демократијата непосредно од самите граѓани, како особено битна премиса за нашето етнички хетерогено општество...

...и јсоздава услови за верба во институциите и, следствено, на функционално владеење на правото, како основна задача на државата, која треба да гарантира:

- Слобода на личноста, односно граѓански слободи и права,
- Еднаков пристап до можностите,
- Слобода на пазарот и приватната иницијатива и
- Заштита на животот и приватната сопственост

што од своја страна ја поттикнува личната економска и општествена активност на граѓаните во нивната потрага со лична перспектива и среќа и гарантира слобода на дејствувањето на домашните економски субјекти, но и странските инвеститори.

Сепак, реално е да признае дека македонскиот политички систем има бројни слабости, дисфункционалности и контрадикторности:

- Номиналната поделба на власта не значи и реално функционирање на поделбата на власта;
- Системот на проверка и урамнотеженост меѓу властите е нефункционален, а доминацијата на извршната над законодавната, па дури и судската власт прераснува во напишано правило;
- Екстремната политизација и политичкиот хегемонизам останува основна матрица на политичките партии;
- (Последично) институциите стануваат нефункционални, се понетранспарентни и партиски зависни и пристрасни и, со тоа, недостапни за граѓаните и селективни во гарантирањето на остварувањето на нивните права;
- Транспарентноста на процесите и постапките во институциите и нивната легалност се доведени во прашање, што ги отуѓува и оддалечува од граѓаните - даночни обврзници за кои постојат и од кои се финансираат;
- Локалната самоуправа останува финансиски, политички и системски зависна од централната власт, а децентрализацијата е се попериферен процес оптеретен од доминацијата на централната власт;
- Судството не ја постигнува својата непристрасност и не гарантира законски пропишана, фер постапка и остварување на уставните права на физичките и правните лица и создава нефункционална деловна и општествена средина.

Сето ова го оштетува политичкиот систем во целост, еднакво како што ја подрива вербата во институциите и, со тоа, нивната одржливост. Краткорочно, тоа ја блокира економската ефикасност на поединецот, на стопанството во целост и, со тоа, веќе на среден рок да доведува во прашање одржливоста на државата.

ПОТРЕБИ

Слабостите манифестирани во функционирањето на политичкиот систем во изминатите две децении во Република Македонија укажуваат од потребата од промислено и планирано унапредување на македонскиот политички систем што треба да ги надмине констатираните слабости и да ги спречи последиците од нивното ненавремено отстранување.

Без ваквиот пристап, без неоптовареност со предрасуди, фобии и стереотипи, Македонија лесно може да ги повтори грешките од минатото што може да произведе уште потешки последици.

Партиите се должни да ги лоцираат слабостите на политичкиот систем, а нивните избрани функционери да ги објаснат идентификуваните слабости, но и да понудат и спроведат решенија за надминувањето на ваквите состојби.

ЛП ја признава ваквата одговорност на нејзините претставници и сопствената повиканост и одговорност да не ги премолчува предизвиците пред тие да станат општи проблеми во кои ќе доминираат центрифугалните и конфликтните тенденции.

Имајќи ги предвид горенаведените ставови и проценки, **ЛП смета дека се потребни чекори кои ќе овозможат јавна дискусија и решенија по овие прашања и кои ќе искристализираат неопходни промени на краток, среден и долг рок.**

РЕШЕНИЈА

ЛП се залага за:

- **Јакнење на парламентарната демократија** низ зајакнување на контролната улога на Собранието врз Владата, со интервенции во уставните и законските одредби што ја уредуваат позицијата и постапките во Собранието на РМ. **Собранието, односно претставничката демократија е основа за балансиран, функционален систем на постапки и институции** во кои остварувањето на правата и слободите на граѓаните е изворно, а не подарено. Оваа премиса за ЛП е суштинска, имајќи го предвид македонското шаренолико етничко и професионално милје.
Нашата политичко-правна историја и пракса бара законодавство и имплементација на законодавството што ќе ја врати довербата на граѓанинот и правните ентитети во владеењето на правото. ЛП потсетува дека самата реторика на партиите укажува дека тие и нивните претставници/кандидати **го мешаат владеењето на правото** како концепт во кој државата/институциите ја црпат својата причина за постоење од потребата на граѓаните **со концептот на правна држава**, во која институцијата го гарантира законот и правото на граѓанинот како нему надредена.
- Јакнењето на парламентарната демократија значи **зајакнување на надлежностите на Собранието.** Во оваа смисла, ова значи и **враќање на одделни надлежности на Собранието кои се препуштени на другите власти**, но и **промена на самото изборно законодавство што треба да произведе Собрание и пратеници ослободени од клиентелизмот кон сопствените партии и партиски раководства.** За ЛП ова е особено битно за **елиминирање и на политичкиот клиентелизам на македонската економија.**

Конкретно, ЛП предлага:

- **Промена на изборниот модел во пропорционален модел со една изборна единица и отворени кандидатски листи со гарантирани места за помалите етнички заедници и за обезбедување родова еднаквост**, што овозможува реална политичка и етничка застапеност на пратениците во Собранието, но и избор на претставниците од предложената листа од самите граѓани, наместо од партиските раководства. Истовремено, **ЛП смета дека изборот на пратеници од дијаспората е непотребен.**
- **Избор на министрите од редот на пратениците**, што овозможува владин кабинет со верификувана легитимност и доверба и овозможува реална одговорност на министрите пред Собранието. Истовремено, ова ја зајакнува македонската парламентарна демократија и практично го намалува бројот на пратеници/министри, односно ги намалува трошоците за функционирање на политичките институции.
- **Системот на поделена извршна власт меѓу Владата и претседателот на Републиката е временски анахрон и нефункционален.** Истовремено, тој е контрадикторен со парламентарната демократија како модел. Затоа, ЛП предлага:
  - **Посреден избор на претседател на Републиката во Собранието.** Постојните уставни и законски надлежности се сосем адекватни за претседател на Републиката избран во Собранието. Неколкукратните циклуси на кохабитација меѓу претседателот и Владата (1998-99, 2002-04 и 2006-09) потврдуваат дека овој модел е надминат.
  - **Посреден избор и на потпретседател на Републиката**, со различна етничка припадност од претседателот. Мултиетничкиот карактер на земјата бара отворен пристап во кој институ-

ционалните врски и признавањето на одговорноста на сите етникуми во Македонија вака ќе биде и системски верификуван, ќе ги одрази нашите етнички реалности и ќе ги демантира предрасудите.

- **Уставот треба да ги поддржи и искористи позитивните искуства од досегашната примена на двојното мнозинство и институционално уреденото спречување на мајоризацијата на мнозинските над немнозинските заедници на државно ниво**, согласно уставните амандмани од 2001, но **и на малцинските над субмалцинските заедници на локално ниво**, како консензуален влог во функционални меѓуетнички односи.

Притоа, ЛП смета дека **Комитетот за односи меѓу заедниците треба да биде овластен да дава согласност на одлуките за прашања, вклучително финансиските, кои ги засегаат колективните права на етничките заедници**. Според ЛП, Македонија нема потреба од дводомен парламент, но етничката различност според која Македонците ја споделуваат државотворноста со други етнички заедници, а македонските Албанци бројно се издвојуваат, бара свест за уредување во кое номиналната унитарност што ја уважува психолошката потреба на Македонците нема да ја подрива ниту психолошката потреба на Албанците во Македонија за потенцирање на нивниот етнички колективен статус.

- Во оваа смисла, ЛП предлага **редефиниција на уставната дефиниција за употребата на јазиците во РМ**

Употребата на македонскиот јазик и неговото кирилско писмо е неспорна. Сепак, модерната политичка генерација треба да ја искористи можноста што македонскиот јазик има и свое кодификувано латинично писмо. Затоа, имајќи ги предвид глобализациските трендови, **ЛП предлага покрај кирилското, Уставот да го изедначи правото на употреба и на латинското писмо на македонскиот јазик**.

Употребата на албанскиот јазик треба да биде јасно пропишана во Уставот, наместо да се задржи постојната постконфликтна дефиниција. Минатата деценија покажа дека употребата на македонскиот, албанскиот, турскиот, српскиот, бошњачкиот, влашкиот јазик на локално ниво, исто како што на македонскиот и албанскиот јазик во државните институции е изводливо и не го подрива нивниот капацитет, ниту унитарноста на државата.

- **Враќање на изборот на судиите во Собранието.**

Сите судски реформи покажаа дека издвоениот начин на избор на судии далеку од фокусот на јавноста само го затвори судството во политички стеги. **Враќањето на довербата во судството и меѓу судиите** е цел што може да се постигне само со контрола на јавноста/граѓаните врз изборот на судиите низ транспарентноста на собраниската седница. **Улогата на предлагање на судиите врз основа на јасна постапка останува надлежност на судскиот совет**, исто како што на овој начин најдобро ќе се валоризираат кадрите оспособени преку Академијата за судии и јавни обвинители.

- **Суштинска редефиниција на концептот локална самоуправа - уставни промени со кои локалната самоуправа ќе биде двостепена**, односно се залага за регионализација.

ЛП го дефинира својот пристап кон локалната самоуправа во одделна Либерална политика за локалната самоуправа, во која заговара промена на финансирањето, овластувањата, органите на одлучување и територијалната организација на општините и градовите.

ЛП предвидува двостепена локална самоуправа (со општини поврзани во региони) и типски одвоена (градови како урбани целини и рурални општини).

Промислената регионализација што ги зајакнува економските, образовните, транспортните, еколошките... надлежности е признавање на одговорноста на граѓаните и нивно овластување за проектирање на развојот на сопствената локална и регионална заедница/средина. ЛП смета дека ова е најдобар начин за елиминирање на табуто за регионализацијата како вовед во федерализација, како и начин за пристап до европските фондови кои се достапни за регионален одошто за државен развој.

**ЕДИНАЕСЕТТИ КОНГРЕС НА
ЛИБЕРАЛНАТА ПАРТИЈА НА МАКЕДОНИЈА**
Претседател на Работното претседателство,
Кире Бузлиев, с.р.

**ПРЕТСЕДАТЕЛ НА
ЛИБЕРАЛНАТА ПАРТИЈА НА МАКЕДОНИЈА**
Ивон Величковски, с.р.

**Л И Б Е Р А Л Н А
П А Р Т И Ј А**

LP